

Cemalettin ŞEN, **Bilinç ve Etkisi -İslam Hukukunda Bilincin Hak ve Sorumluluklara Etkisi-**, Emin Yayınları, Bursa 2010, 1. baskı, 400 sayfa, ISBN: 9.789.944.404.785

Zübeyir BULUT*

Bilinç kavramının İslam hukukundaki yeri, önemi, haklara ve sorumluluklara etkisinin ortaya konması, araştırmanın amacı olarak ifade edilmektedir (s. 9). Bu genel amacın açılımı olarak; bilinç ile ilgili bilimsel boşluğun doldurulması, bilincin İslam hukuku açısından bir bütün olarak ele alınması, bilinç kavramı ile ilgili kavram kargaşasının sona erdirilmesi ve İslam hukukuna bilinç kavramı çerçevesinde açılım kazandırılmasına yönelik hedefler ortaya konmaktadır (s. 26). Yazar, bilinç konusunu derinlemesine inceleyen bir çalışma yapılmadığını, bunun önemli bir boşluk olduğunu ifade etmektedir. Yazar, İslam hukukunda temyiz gücü çerçevesinde, önemli bir kavram olan bilinç ve bilinç durumlarının incelenmesinin zorunluluk olduğunu söylemektedir. Araştırmacı ayrıca İslam hukukuna bilinç kavramı çerçevesinde açılım kazandırmayı amaçladığını, bunun “Psikolojik veriler ışığında fikhın yeniden ve bir bütün olarak araştırılması” şeklinde tanımladığı “Fıkıh Psikolojisi” adında yeni bir bilimle, teknik bir çalışmayla yapılabileceğini önermektedir.

Araştırmanın okuyucu kitlelerini, ilahiyat öğrencileri, ilahiyatçılar, İslam hukukçuları ve hukukçular oluşturmaktadır.

Yazar, “Fıkıhın, bilinç ekseninde yeniden açıklandığını ve fikhın bilinç, hak ve sorumluluk kavramları çerçevesinde yeniden tanımlandığını” söyleyerek bu şekilde araştırmanın amacına ulaştığını söylemektedir.

Araştırma, İslam hukuku alanında yapılmış bir doktora çalışmasıdır. Ancak konu psikoloji, felsefe, tıp, hukuk gibi farklı disiplinleri de yakından

---

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İDKAB Eğitimi Bölümü, zubeyirbulut@ibu.edu.tr

ilgilendirmektedir. Araştırmanın konusu, İslam hukukunda, fıkıh usulü temelinde, fūrû-ı fıkıh açısından önemli bir yere sahiptir.

Araştırma, İslam hukukuna değişim ve gelişimin yansıtılması, İslam hukukunun uygulanması mümkün olmayan ve sadece tarihsel çalışmaların malzemesi olan bir hukuk sistemine dönüşmemesi için, İslam hukukunu zamanın diliyle konuşturmak zorunluluğu bakış açısıyla (paradigma) yazılmıştır.

Araştırma, teorik yaklaşımlar ve çözümler içermektedir; Yazarın konuya yaklaşımı bazı yönlerden betimsel, bazı yönlerden analitik görülmektedir.

Araştırma, giriş, üç bölüm ve bir ekten oluşmaktadır. Girişte konunun önemi, amaçları, kaynaklardaki yeri, kullanılan yöntem ve tekniklere yer verilmiştir. Birinci bölümde, temel kavramlar ve genel bilgiler üst başlığı altında, bilinç ve bilinçle ilgili kavramlar, bilinç durumları incelenmiştir. İkinci bölümde, İslam hukukunda hak kavramı ve bilincin haklara etkisi incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, İslam hukukunda sorumluluk kavramı ve bilincin sorumluluklara etkisi incelenmiştir. Her bölümde konular ayrıntılı alt başlıklara ayrılarak her bir alt başlık detaylı olarak ele alınmıştır. Sonuç kısmında araştırmada ulaşılan sonuçlar özetlenmektedir. 1453 kaynağa dayalı olarak yapılan araştırmada 400 sayfalık bir araştırma için iki sayfalık sonuç biraz yetersiz kalmaktadır.

Yazar, bilinç kavramının tanımlarının eksik veya yanlış anlaşılmaya müsait olduğunu söyleyerek kendisi bir tanım yapmaktadır. Araştırmacı bilinç, bilincin ayrımları, unsurları ve basamaklarını vermekte; bilinç kavramına yakın kavramlar olarak Arapça şuur ve va'yi vermekte; Türkçe'de ise akıl, temyiz gücü, irade ve ehliyet kavramlarının bilinci kapsayan manaya sahip önemli kavramlar olduğunu söylemektedir. Araştırmacı, normal ve değişik bilinç durumları, haklara yönelik bilinç, sorumluluklara yönelik bilinç, bilince ilişkin sorumluluklarla ilgili tanımlar yapmaktadır.

Araştırma sürecinde tartışılan ve değerlendirilen temel fikirleri ve sorunları şu şekilde sıralamak mümkündür.

Bilinç, kişinin bir takım haklara sahip olabilmesi ve sorumlulukları üstlenebilmesi açısından anahtar kavramlardandır.

“Psikolojik veriler ışığında fıkıhın yeniden ve bütün olarak araştırılması” şeklinde tanımlanan “Fıkıh psikolojisi ilmi” düşüncesi önemlidir.

Yazarın bilinç kavramını “hayatın hayatı” olarak nitelemesi, evrensel bir hukuk olan İslam hukukunu zamanın diliyle konuşurma zorunluluğu açısından önemlidir.

Yazar, görüşlerini önemli ölçüde birbiriyle uyumlu olarak ortaya koymuştur. Araştırmanın pek çok kaynağa dayandırılarak ortaya konması eserin güçlü yanını, çok ayrıntıya giderek takibi zorlaştırması zayıf yanını, konuyu hak ve sorumluluklar çerçevesinde ortaya koyması ise sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

Yazarın yaklaşımı, hedef kitlenin beklentilerini ortaya koyacak niteliktedir.

Yazarın kullandığı kaynakların niteliği doğrudan konuyla ilgidir ve içerikle uyumlu bir ilişkidir.

Yazar, dili oldukça etkili ve akıcı kullanmıştır. Araştırmacının dili akademik olmakla birlikte popüler yönü de vardır. Araştırmacının üslubu hedef kitleye uygundur. Diğer taraftan zaman zaman dua ve nasihat dilini tercih etmesi bilimsel bir çalışmayla çelişir niteliktedir. Yazar, anahtar sözcükleri, temel kavramları ve terimleri yerinde ve yeterli ölçüde açıklamıştır.

Ek kısmında bilince ilişkin terim ve deyimler, Arapça, Farsça ve diğer dillere ait olmak üzere üç tablo halinde kaynaklarıyla verilmiştir. Tablolardaki terim ve kavramlar oldukça anlaşılır haldedir.

Bilinç olgusunu, psikoloji bilimini dikkate alarak araştıran ve bilim âlemine sunan araştırma bir ilktir ve alana önemli katkısının yanında yeni araştırmaları teşvik edecektir. Bu konuda yazarın teklif ettiği “Fıkıh psikolojisi” alanında yeni araştırmalar yapılabilir.

Araştırmacıyı “İslam Hukukunda Bilincin Hak ve Sorumluluklara Etkisi” konusunu geniş bir vukuflla ortaya koyduğu için tebrik ediyor, yapacağı yeni çalışmaların da aynı ilmî derinliği taşımasını diliyoruz.